

Dr. Süleyman BERK
İSMEK Usta Öğreticisi, Hattat

Ayasofya Kitâbe ve Hatları

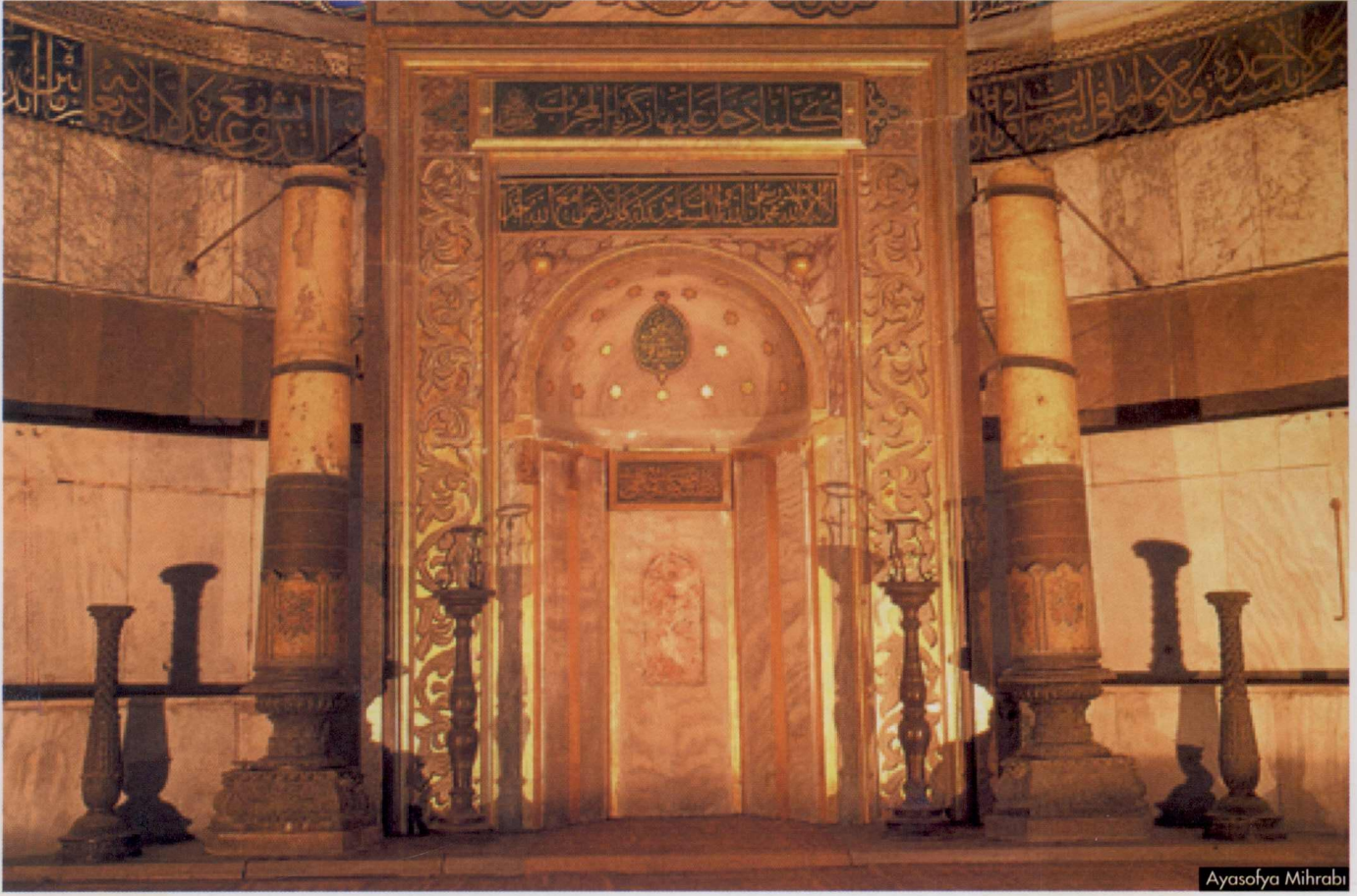
Fetih yâdigârı olan Ayasofya'da çok önemli hat levhaları ve kitâbeler bulunmaktadır. Bu makalede bunları kitabe ve hatların okunuşları ile birlikte bazı değerlendirmeler bulacaksınız.

Ayasofya Mihrâbı ve Mihrab Sofası Yazıları

Ayasofya'da, önemli hüsn-i hat levhalarının bulunduğu mekândır. Mihrab sofasında pencerelerin bulunduğu yerde sırasıyla Lafza-i celâl, İsm-i Nebî, Cihâryâr-ı Güzîn (Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali), Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin levhaları bulunmaktadır. Müdevver olan bu levhalar, koyu zemin üzerine zerendüd (altınla) olarak hazırlanmıştır. Ana mekânda bulunan ve çapı 7,5 m. olan levhaların aslının bunlar olduğu ve murabba' (kareleme) usûlüyle, bunlardan büyütüldüğü rivâyet olunmaktadır. Her iki takım yazıların hattatı Kazasker Mustafa İzzet Efendi (1801-1876)'dir.¹

Mihrab sofası ortalarında, kuşak şeklinde çini üzerine Âyetü'l-kürsî'nin tamamı yazılıdır. Celî sülüs hatla olan kuşağın sonunda, dâire içerisinde "Ketebehu'l-fakîr Mehmed² 1016" yazılıdır.

Mihrab üzerinde zerendud olarak celî sülüs hatla, Âl-i imran sûresi 3/37. âyeti yer almaktadır. Âyetin altında "Ketebehu' İsmâil rûzname-i Ayasofya-i Kebîr. Sene Receb 1151" yazmaktadır. Bu yazının altında mermer kazanmış olarak ve celî sülüs yazı ile şu ibâre yazılıdır: "Lâilâhe illallah Muhammedun resûlullah ve enne'l-mesâcide lillâhe felâ ted'û maallahi ehadâ". Bu yazının hattatı ve tarihi belli değildir. Mihrab nişinde, yarım kubbe içerisinde, madalyon şeklinde celî sülüs hatla, istifli olarak, Hac sûresi 22/299. âyeti zerendud olarak işlenmiştir.

Ayasofya Mihrabı

Yazının altında stilize edilmiş şekilde "Ketebehu Şefik" imzasını ve 1265 tarihini görmekteyiz. Mihrabta bulunan son yazı ise, celî sülüs hatla ve zerendûd olarak, levha şeklinde asılıdır. Bu levhada Âl-i imran sûresi 3/39. âyeti yer almaktadır.

Mihrab duvarının altı adet penceresi üzerinde, vitray olarak hazırlanmış celî sülüs yazılar bulunmaktadır. Revzen olarak da isimlendirilen bu pencerelerin alt ve üst kısımlarında bulunan yazıların ibâreleri şöyledir:³

Üst sırada bulunan sağ pencere, üst kısımda: Ebû Bekir, Ömer. Aynı pencerenin alt kısmında: Radiyallahu anhumâ (Allah onların ikisinden râzı olsun)

Üst sırada bulunan orta pencere, üst kısımda: Allah, Muhammed. Aynı pencerenin alt kısmında: "Kullemâ dehale aleyhâ zekeriyya'l-mihrâb", Âl-i imran sûresi 3/37. âyetinin bir kısmı yer almaktadır.

Üst sırada bulunan sol pencerenin üst kısmında: Osman, Ali. Aynı pencerenin alt kısmında: Radiyallahu anhumâ (Allah onların ikisinden râzı olsun)

Alt sırada bulunan sağ pencere, üst kısmında: Kale'n-nebiyyu aleyhisselâm (Nebî şöyle buyurdular). Aynı pencerenin alt kısmında: inne ehadekum izâ kame yusallî innemâ yunâcî rabbehu.

Alt sırada bulunan orta pencere, üst kısmında: Kalallahu tebâreke ve tealâ (Yüce Allah şöyle buyurdular). Aynı pencerenin alt kısmında: "Fescudullahe va'budû" Necm

sûresi 35/62. âyeti (Allaha secde edin ve ibâdet edin).

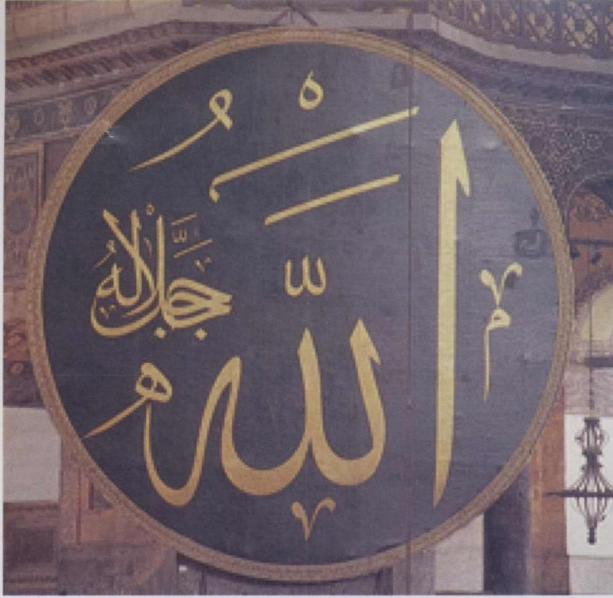
Alt sırada bulunan sol pencere, üst kısmında: Kale'n-nebiyyu aleyhisselâm (Nebî şöyle buyurdular). Aynı pencerenin alt kısmında: inne ehadekum izâ kâne fî salâtihi yunâcî rabbehu.

Mihrab sofası hünkâr mahfilinin bulunduğu sol duvarında, üç adet levha bulunmaktadır. Bunlardan ikisi celî ta'lik, birisi ise celî sülüstür. En üstte asılı olan levha celî sülüs hat ile yazılmıştır ve hattat imzası ve tarihi yoktur. Levhanın ibaresi şöyledir: "Allahumme edhilna'l-cennete bişefâati Muhammedin aleyhisselâm" Bu levhanın sağ alt kısmında celi ta'lik hat ve zerendud olarak hazırlanmış bir levha bulunmaktadır.

Mihrab sofası, minberin bulunduğu sağ kısımda, duvar üzerinde sırasıyla şu levhalar bulunmaktadır. En üstte devasa büyüklükte, celî sülüs hat ve zerendud olarak hazırlanmış bir levha asılıdır. Levhanın ibâresi şöyledir: "Lâilâhe illallah Huve Rabbî ve rabbi'l-âlemin. Muhammedun Nebiyyun sallahu aleyhi ve sellem". Bu yazının altında gâyet sanatlı ve istifli bir imza bulunmaktadır ki ibâresi şöyledir: Ketebehu Mahmud bin Abdulmecid han".

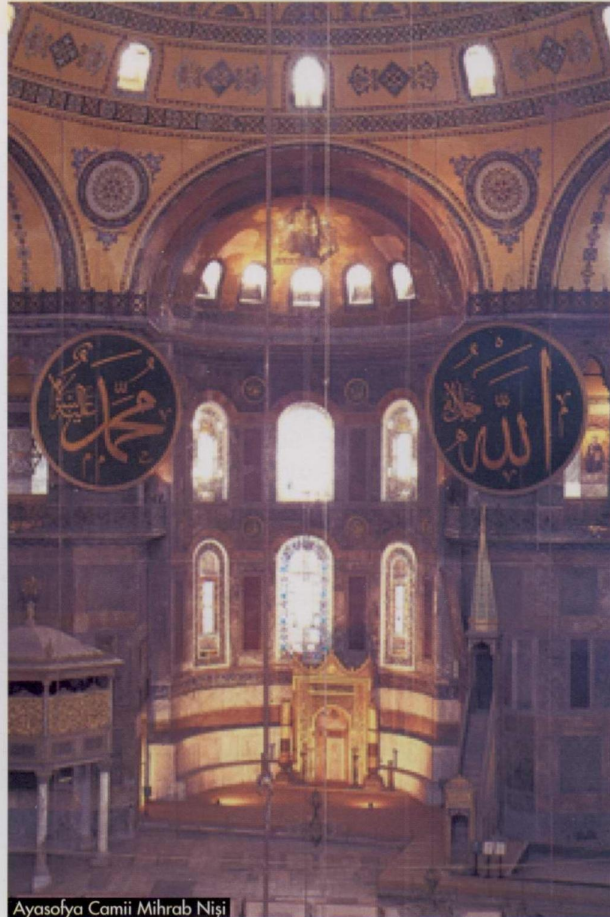
Aynı duvarın ikinci sırasında, celî sülüs hatla ve zerendûd olarak hazırlanmış bir dua yer almaktadır. "Subhânallahi ve bihamdihi subhanallahi'l-azîm", duanın sonunda, bir önceki levhadaki imzanın benzeri yer almaktadır: "Ketebehu Mahmud b. Abdülmecid han", bu levhanın altında, üçüncü sırada yine bir başka hattat padişahımızın yazdığı levha yer almaktadır: "Re'su'l-hikmeti mehâfetullah". Levhanın sol alt köşesinde gayet güzel stilize edilmiş hattat imzası konulmuştur. "Ahmed b. Mehmed".

duvarın en alt kısmında dördüncü levha, hattat padişahımız Sultan II. Mustafa'ya ait, Şehzâdeliğinde yazdığı levhadır. Levhanın üst sağ ve sol kısmında Ahzab sûresi 33/56. âyeti yer almaktadır. "Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber Muhammed'i överler; Ey inananlar! Siz de Onu övün, Ona salat ve selam getirin". Levhanın ana kısmında celî muhakkak

hat ile besmele yazılıdır. Sol alt kısımda bulunan imzanın ibaresi şöyledir: "Sevedehu'l-fakîru'l- hakîr dervîş Mustafa Âl-i Osman b. Muhammed hân-ı gâzi gafarallahu zunûbehu ve setere uyûbehû Âmîn, 1105".

Mihrab sofası hünkâr mahfilinin bulunduğu sol duvarında, üç adet levha bulunmaktadır. Bunlardan ikisi celî ta'lik, birisi ise celî sülûstür. En üstte asılı olan levha celî sülûs hat ile yazılmıştır ve hattat imzası ve tarihi yoktur. Levhanın ibaresi şöyledir: "Allahumme edhilna'l-cennete bişefâati Muhammedin aleyhisselâm" Bu levhanın sağ alt kısmında celi ta'lik hat ve zerendud olarak hazırlanmış bir levha bulunmaktadır. "Hasbiyallahu vahdehû" ibaresinin yazılı olduğu levhanın imza satırında da şunlar yazılıdır:

Ayasofya Camii Mihrab Nişi

"Ketebehû abd'u-dâi Mehmed Es'ad Yesâri gufirelehû, 1212". Bu levhanın yanında, sol tarafta, yine celî ta'lik hat ve zerendud ile hazırlanmış bir levha bulunmaktadır ki ibaresi şöyledir: "Bârekallahu teâlâ". Levhanın altındaki imza satırı şöyledir: Ketebehû Velîyüddin seterallahu 'uyûbehû".

Bugün ana mekanda, Kazasker'in cami takımı levhalarından başka mihrab sofasında, yukarıda bahsedilen levhalar mevcuttur. Fakat kaynaklarda, ana mekânda başka levhaların bulunduğu kaydedilmiştir. Ayasofya'nın eski resimleri tedkik edildiğinde, duvarlarda çeşitli levhaların varlığı açık bir şekilde görülmektedir. Bu levhalardan tesbit edilebilenlerden üçü, Sultanahmed Camii'ne nakledilmiş ve oraya asılmışlardır. Hattat Yesârizâde Mustafa İzzet Efendi'ye ait celî ta'lik bir levha ise, İstanbul Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'ne nakledilmiştir.⁴ Ayasofya'nın dünyaca meşhur yazılarını, ana kubbede ve harimin çeşitli yerlerinde asılı cami takımı denen yazılar oluşturmaktadır. Ayasofya'nın ana kubbesinde, Nur sûresi 24/35. âyetin bir kısmı yer almaktadır. Kubbede yazılı âyetin meâli şöyledir: "Allah göklerin ve yerin Nûr'udur. O'nun nûru, içinde ışık bulunan bir kandil yuvasına benzer. O ışık bir cam içindedir, cam ise, sanki inci, sanki inci gibi parlayan bir yıldızdır; bu, ne yalnız doğuda ve ne de yalnız batıda bulunan bereketli zeytin ağacından yakılır".

Bu yazıda, âyetin başlarında "elif" harfi eksiktir. "Allahu nûru's-semâvâti ve'l-arzi..." diye başlayan âyetin "ve'l-arzi..."da bulunması gereken, lâm-ı târifin elifi, sehven unutulmuştur. Kubbede müdevver olarak bulunan bu yazının satır kalınlığı 3.13 metredir. Yazının harf kalınlığı ise 15 cm'dir.⁵ Şüphesiz bu cesâmetteki bir yazıyı kalemle yazmanın imkânı yoktur. Doğrudan kalemle yazılamayacak büyüklükteki böyle yazılar ewelâ, kalemle yazılabilecek küçüklükte yazılır. Daha sonra, kareleme metoduyla istenen büyüklükte, kalemle çizme suretiyle, parça parça kalıplar hazırlanır.⁶ Hazırlanan kalıplardan yazı, istenen yere geçirilir. Ayasofya kubbesinde bulunan yazının küçük benzerleri, Kasımpaşa Büyük Piyâlepaşa Camii, Beşiktaş Sinan Paşa Camii, Beşiktaş Yahya Efendi Dergâhı Camii, Beşiktaş, Orhaniye Kışla Camii ve Küçük Mecidiye Camii kubbelerinde bulunmaktadır.⁷

Ana mekânın uygun yerlerine asılmış olan, cami takımı levhaları (Allah, Muhammed, Ebûbekir, Ömer, Osman, Ali, Hasan, Hüseyin), bugün dünyanın bilinen en büyük hüsn-i hat levhalarıdır. Levhaların çapı 7.5 metre olup, yazıların kalem kalınlığı 35 cm'dir. Hz. Hüseyin (R.A) levhasının altında istifli, gâyet güzel şu ibâre yazılıdır: "Ketebehu'l-hâc esseyid Mustafa İzzet İmâmu's-sânî li emîri'l-mü'minîn Abdülmecîd han. 1265." Bu yazıların hattatının imzası olmaktadır.

Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin Ayasofya'da, birer ibda' eseri levhaları ve kubbe yazısı, gerçekten muhteşem denmeye lâyıktır. Harfler, onca irilik ve kalınlıklarına rağmen tenâsüb bakımından mükemmel, gayet metin ve azametlidirler. Kazasker'in yazı sanatı bakımından celî üstâdi Mustafa Râkım'a⁸ tâbi oluşu, özellikle kubbe yazısında açıkça görülmektedir.

Bilindiği gibi hat sanatında harfler büyüdükçe, harfin tenâsübünün sağlanması zorlaşmaktadır. Harflerin büyümesi, yazı alanının ihatasının zorluğu gibi sebepler, yazının estetik kusurlarını da beraberinde getirmektedir. Harflerin cılız kalmaması, yahut aşırı küt olmamasının sağlanması büyük mahâret gerektirmektedir. Levhanın asıldığı yerden mükemmel görülebilmesinin sağlanması da, için püf noktasını teşkil etmektedir. Kazasker'in Ayasofya'da

bulunan kubbe yazısı ile levhaları, onca büyüklüklerine rağmen, mekânla büyük bir uyum içerisindeyler. Özellikle levhalar, mekân içerisinde kolye gibi asılı durmaktadırlar.⁹

Kazaskerin Ayasofya yazıları h. 1265/1849 tarihlidir. Ana harimde bugün bulunan levhalardan önce, hattat Teknecizâde İbrahim Efendi'nin¹⁰ hattı olan, köşeli levhaların bulunduğu kaynaklarda yazılıdır.¹¹ Kazasker Mustafa İzzet Efendi tarafından yazılan levhalar, yazıldıkları 1848 yılından 1935 yılına kadar yerlerinde kalmış, bu tarihte ise yerlerinden indirilerek, yaklaşık on dört yıl aşağıda kaderlerine terkedilmişlerdir. Büyüklüklerinden dolayı levhalar kapılardan dışarı çıkarılmadığından içeride Hünkar Mahfili yakınına duvara dayalı olarak bırakılmışlardır.¹²

Levhalarla ilgili resmi yazışmalar

Esasen, Kazasker'in bu levhaları 1935 yılında, Bakanlık emri olmadan, işgüzarlık yapılarak yerlerinden indirilmiştir. Ayasofya'nın müze yapılması kararlaştırıldığında, teşkil olunan komisyon kararında da levhaların yerlerinden indirilmesiyle ilgili bir karar yoktur. Bilakis, üst katlarda Osmanlı eserlerinin teşhiri teklif edilmiştir. Konu ile alakalı, Milli Eğitim Bakanlığı, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 21. 1. 1949 tarih ve 224 sayılı yazısı şöyledir:

Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğüne

İstanbul

24. XI. 1934 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla müzeye çevrilen Ayasofya'da Bakanlığımızın müsadesi alınmadan indirilen Allah, Muhammet ve Çaharyarı Güzin levhalarının tekrar yerlerine asılması düşünülmektedir.

Bu hususun Encümende görüşülerek müzakere ve karar suretlerinin Bakanlığımıza gönderilmesini rica ederim.

M. Eğ. Bakanı y.

Müsteşar

(imza)

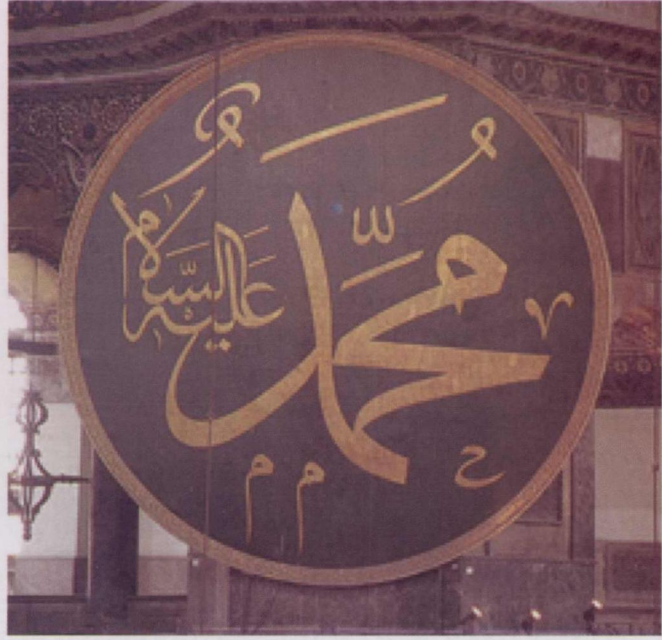
Yine, İstanbul Asariatika Müzeleri Umum Müdürlüğü'nde teşkil olunun komisyonun hazırladığı Raporda şöyle bir teklif vardır:.....Üst tabakalarda Osmanlı eserlerinin teşhiri. Ve bunlara muteber usullere göre düzen verilmesi ...

Levhalar indirildiği sıralar daha meşum fikirler de ileri sürülmüş fakat tatbik edilememiştir. Levhaların çerçevelerinin sökülerek dışarı çıkarılması ve dışarıda tekrar çatılarak Sultanahmed Camii'ne asılması fikri bunlardandır. İstanbul Müzeleri Genel Müdürlüğü'nün Kültür Bakanlığı'na yazdığı 23 Şubat 1935 tarih ve 20087/227 sayılı yazısı şöyledir:

Kültür Bakanlığı'na

12. 2. 935 günlemeç ve 90715 sayılı bitikleri karşılığıdır.

Ayasofya Müzesindeki Hattat Mustafa İzzet tarafından yazılmış büyük levhalar İstanbul Evkaf Müdürlüğü tarafından ehline indirtilmiştir. Kapılardan geçirilmesi kabil olmayan bu levhaların sökülüp çıkarıldıktan sonra eski vaziyete getirilerek Sultan Ahmed camiine konulması Evkaf idaresince kararlaştırılmış ise de yedi buçuk sekiz metre kutrunun bu levhaların Ayasofyadan çok küçük olan Sultan Ahmed camiini kapatacağı ve güzelliğini örteceği kuşkusuzdur. Bunların Ayasofya tabakalarında muhafaza edilmesi onay

görülüyor ise bu işe yetecek kadar paranın harcanmasına genliğinizi diler saygılarımı sunarım.

İstanbul Müzeleri Genel Müdürü

(Aziz Ogan, imza)

Nihayetinde levhalar indirildikleri yerde olduğu gibi bırakılmışlardır. 1935 yılından 1949 yılına kadar aşağıda indirildikleri gibi kalmışlardır. Yukarıda verdiğimiz 21. 1. 1949 tarih ve 224 sayılı yazı üzerine toplanan komisyon şu karar varmıştır:

Ayasofya Kubbe Yazısı

...Yapılan tedkikatta yukarıda iki no. altında telhis olunan hadiselerin (levhaların indirilmesi olayı SB.) Encümenden geçmediği, mütalaa ve müzakere edilmediği anlaşılmış ve esasen Ayasofya'da şimdiye kadar binanın bünyesini bozacak surette bir çok ameliyat yapılmış ve bahusus bahse konu olan levhaların bundan iki ay evvel yerlerine konulmaları teşebbüsüne geçilmiş ve bugün de bunların yerlerine asılmış oldukları öğrenilmiş bulunduğundan bu emri vaki hakkında Encümence mütalaa dermeyanına lüzum kalmadığı kanaatine varılmış olduğunun arzına karar verildi.

Başkan
Üyeler (imzalar, dokuz üye)

Aziz Ogan

(imza)

Levhaların yerlerine asılması hususu, İbnülemin tarafından Son Hattatlar (s. 161)'da şöyle anlatılmaktadır: "İsm-i Celâlî, ismi Nebevîyi, esâmîi çar yar ve Hasaneyni ihtiva eden bu elvahı celîle, bir takım kıymet bilmez eşhas tarafından indirilüb bir kenare konulmuş ve bazılarının bazı yerleri zedelenmişti. Bu hal bizimle beraber diğer erbabı imanı dağdar ettiğiinden tekrar asılması için oğraşdıksa da müveffak olamamışdık. Nihayet Ayasofya Müzesi Müdürü Muzaffer Remazan Beyi teşvik ve tecî' ettiğiimde "Para yok, olsa asarım." demişdi. Öteden beri benimle beraber bu işe sarfı zihn eden yüksek mühendis Ekrem Hakkı ve tüccardan Nazif Beyler, icab eden parayı hasbeten lillah vererek Ekrem Beyin nezareti altında levhalar ta'mir edildi. Yine o zati ekremin himmetile levhalar, bikeremihilkerim 28 Kanunı sani 1949 [22 rebiulevvel 1368] de elvahı şerife yerlerine asıldı. Ekrem gelüb beni götürdü. Levhaları mahalli kadiminde görünce ağlamağa başladım. Cenabı ekremülekremine hamdü sena ve Ekrem ve Nazif ile Muzaffer'e teşekkür ve dua etdim.

Ta'likden haberi olmyan İbrahim Alâüddin merhum "Hürriyet" gazetesine Ankaradan yazdığı mekalede levhaların asılmasına şiddetli bir lisanla lüzum göstererek ibrazı hamiyet etmiştir. Ruhı şâd olsun."

I. MAHMUD KÜTÜPHANESİ

Kütüphane, Ayasofya içerisinde sağ tarafta bulunmakta olup, Sultan I. Mahmud tarafından 1739 yılında yaptırılmıştır. Kütüphane içerisinde bulunan 16, 17 ve 18. yüzyıllara ait İznik, Kütahya ve Tekfur Sarayı çinileri dikkat çekici güzelliktedir. Özellikle koridor duvarında bulunan çiçek dallı kompozisyon Türk çini sanatının şâheseri sayılabilir.

Hünkar Mahfili Kitabesi

Kütüphane okuma salonu ve kitap deposu olarak iki ana mekandan oluşmaktadır. Okuma odasından kitap deposuna (L) şeklinde bir koridorla ulaşılmaktadır. Bu koridorda, çinilerin üst kısmında celî sülüs bir ibâre yer almaktadır.¹³

Okuma odasında çini üzerinde kuşak şeklinde celî sülüs ile şu ibare bulunmaktadır: "Bismillâhirrahmanirrahim Huva'l-lahullezî lâ ilâhe illâ huve'r-rahmâni'r-rahîm. El-Melik'l-kuddûs-selâmu'l-mu'minu'l-müheyminu'l-cebbâru'l-mütekebbiru'l-hâliku'l-bâriu'l-musavviru'l-gaffâru'l-kahhâru'l-vehhâbu'r-rezzâku'l-fettâhu'l-alîmu'l-kâbidu. Bu yazının alt kısmında yine lâcivert çini zemin üzerine, celî sülüs ile Kelime-i tevhid yazılıdır. Kelime-i tevhid'in altında ise somaki I. Mahmud tuğrası bulunmaktadır.

Koridordan okuma salonuna giriş kapısı üzerinde, mermere mahkûk celî sülüs besmele, kapının, kitap deposu kısmı üzerinde ise yine mermere mahkûk I. Mahmud tuğrası yer almaktadır. Tuğranın üst tarafında, imza on dört beyitlik Arapça yapım kitâbesi bulunmaktadır. Bir kartuşun içerisinde de hattat imza satırı bulunmaktadır. Bu kitâbe imzasında İsmail adı geçmektedir.¹⁴

İsmail Refik b. Eş-Şeyh Mustafa Şefik: Çeşmizâde Mehmed Said Efendi'nin mülâzimidir. Yazıyı Mustafa Reşîd Efendi ve Kâtibzâde Mehmed Refi' Efendi'den meşketmiştir. Dedezâde Mehmed Seyyid Efendi önemli talebelerindedir. Müstakimzâde, s. 651. Kitabenin tarihi h.1153'tür. Kitabenin tercümesi şöyledir:

Allah mülkün sahibini Müslümanların dostunu güçlendirsin
O ki, ilmi sever, akıl ve anlayış sahiplerini himaye eder
Harpte coşkun seller gibi ordusu mansur olsun
Şehap gibi çekilmiş yalın kılıçlarıyla
Düşmanı zayıf düşürüp aman dileyinceye kadar cihad ettiler
O küffar ki utanç perdelerine sarılıp sulh istediler
Nimetlere şükür olmak üzere ihlas ile hayratı inşa etti
Allahın yardımı ile şer kuvvetlerini def ettikten sonra
Talebeyi mutlu kılmak için güzel bir ilim yuvası oldu
Her fenne itibar eden kitapları ihtiva eder
Cenâb-ı Hak ikbalinde onu gözden korusun
Dolgun bulutlardan bereket akıtarak saadette daim eylesin
Tamamlanmasına ilham ile tarihini dedim
Sultanımız Mahmûd kütüphane bina eyledi
Bu [kitâbeyi] günahkâr kul İsmâil yazdı, mağfiret olunsun.
1153¹⁵

Kitap deposu kubbe kasnağında mermere mahkûk, celî sülüs ile Fâtır Sûresi 35/29-35. âyetleri yazılıdır. Bu kuşağın hattat imzası bulunmamakla birlikte, kaynaklarda Ayasofya Şadırvanı celî sülüs yazılarının hattatı, Baltacızâde Mustafa Paşa olduğu kayıtlıdır.¹⁶

Buradaki âyetlerin manası şöyledir: "Allah'ın Kitabı'na uyanlar, namazı kılanlar, kendilerine verdiğimiz rızıktan gizli ve açık sarfedenler, tükenmeyecek bir kazanç umabilirler. Çünkü Allah bu kimselerin ecirlerini tam verir ve lütfu ile arttırır. Doğrusu O, bağışlayandır, şükürün karşılığını bol bol verendir. Ey Muhammed! Bu, sana vahyettiğimiz, öncekileri doğrulayan gerçek Kitab'dır. Allah şüphesiz kullarından haberdardır, görendir. Sonra bu Kitab'ı kullarımızdan seçtiğimiz kimselere miras bırakmışızdır. Onlardan kimi kendine yazık eder, kimi orta davranır, kimi de Allah'ın izniyle, iyiliklere koşar. İşte büyük lütf budur. Bunlar, Adn cennetlerine girerler. Orada altın bilezikler ve incilerle süslenirler, oradaki elbiseleri de ipektir. Derler ki: "Bizden üzüntüyü gideren Allah'a hamdolsun. Doğrusu Rabbimiz bağışlayandır, şükürün karşılığını verendir." "Bizi lütfuyla, temelli kalınacak cennete o yerleştirdi. Orada bize ne bir yorgunluk gelecek ve ne de usanç gelecektir."

Kütüphane deposu içerisi paftalar halinde kuşak celi ta'lik yazı bulunmaktadır. Kartuşlardaki ibareler sırasıyla şöyledir:

Vezir Bahçesi Medrese Tarafı Giriş Kapısı Üzerinde

Vezir bahçesine medrese tarafından giriş kapısı üzerinde celî sülüs hat ile Yâsin sûresi 58. âyeti yazılmıştır. "Selâmün kavlen min rabbî'r-rahîm". Manası: Merhametli olan Rabb katından onlara selâm vardır. Kitabede tarih ve imza bulunmamaktadır.

AYASOFYA İMARETİ

Ayasofya İmaret Ana Kapı üzerinde bulunan Kitâbe

Şehinşâh-ı sultan Mahmud mekârimkâr
Vücûdu bî-nazîri oldu dehre nimet-i uzmâ
O hakân-ı niam fermâ-yı evreng-i hilâfetkîm
Anın eyvân-hân vücûdudur mamure-i dünya
Hususen ahd-i Fatihden beri bu hayr-ı vâlâyâ
Muvaffak olmamış eslâfî şâhândan beri amma
Meğer merhûn imiş vakt-i hümâyun-ı cihanbâne
Kı yaptı böyle bir darü'n-niam şâhinşeh-i dâna
Zehî darü'n-niam kîm kâse şuy-ı matbah-ı cûdi
Sezâdir olsa Keykâvus u Hüsrev dâver-i dârâ
Mahallinde hele bir î bedel hayr-ı cezîl oldu
Simât-ı lütfuna seyr oldu el-hak pîr ile birnâ
Müeyyed eylesin ikbâl u şevketle 6 sultânı
Muvaffak eylesin âsâr-ı hayra hazret-i Mevlâ
Bu nimet bendesi vech-i cemîl ile dedi târih
İmâret eyledi Sultan Mahmud hân olsun ihyâ

1155

Ketebehu'l-hakîru'l-muhtâc ilâ rahmeti rabbihi'l-kadîr
Hâzin-i şehriyâri Beşîr

İmaret Ana Kapısı Arka Yüzünde

Celî sülüs yazı ile Nisâ sûresi 4/59. âyetin bir kısmı yazılıdır. "Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Ey İnananlar! Allah'a itâat edin, Peygambere ve sizden buyruk sâhibi olanlara itâat edin."

Yazının sonunda hattat imzası, "Ketebehû Beşîr" şeklinde yazılmıştır.

İmaret Ana Bina Üzerinde Bulunan Kitâbe

Bihamdillah şehinşâh-ı zamânın ahd-ı cûdunda
Cihan ma'mûr u âbad oldu düstûr u adâletle
O sultân-ı selâtîn-i cihân-kîm hitta-i mâliki
Yed-i a'dâdan aldı zor bâz û-yı celâdetle
Şeh-i âli ilm-i sultan Mahmud han gâzikîm
Umûr-ı hayra masruf oldu evkâtı ibâdetle
Husûsen-kîm ebu'l-fethin edib âsârını itmam
Übuvvet hakkın îfâ eyledi hakk-ı riâyetle
Bu âsârın hiâmında şimdi Ayasofya'da
Bir muallâ imaret eyledi inşâ metânetle
Tamam oldukça tarihin dedi sahibi bu mısrayla
Ayasofya âbad oldu el-hak bu imaretle
1155

Nemekahu'l-fakîr Beşîr hâzin-i hazret-i şehriyâri

İmaret Erzak Ambarı Giriş Kapısı Üzerinde

Celî sülüs hat ile iki satır halinde, mermere mahkûk, Nahl sûresi 16/114. âyeti yazılıdır. "Yalnız Allah'a kulluk ediyorsanız, Allah'ın size helâl ve temiz olarak verdiği rızıklardan yiyin, O'nun nimetine şükredin".

Bu kitâbenin sol alt köşesinde h. 1155 tarihi bulunmaktadır. Hattat imzası bulunmamakla birlikte, yazının üslûbundan kitâbenin hattatının Beşîr Ağa olduğu anlaşılmaktadır.

Erzak Ambarı Yanında Hazine Binası Giriş Kapısı Üzerinde

Celî sülüs hat ile, mermere mahkûk, Kelime-i Tevhîd bulunmaktadır. "Allah'tan başka ilâh yoktur, Muhammed O'nun kulu ve resûludur"

Bu kitâbenin de sol alt köşesinde "sene 1155" tarihi bulunmaktadır. Hattat imzasının bulunmadığı bu kitâbede Beşîr Ağa'ya aittir.

İmaret Fırın Kapısı Üzerinde

Soğuksu Sokağı'nda bahçe girişi bulunan Fırın kapısı üzerinde celî sülüs hat ile iki satır halinde Besmele ve Mâide sûresi 88. âyeti yazılıdır. Âyetin meâli şöyledir: "Allah size verdiği rızıktan temiz ve helâl olarak yiyin. İnandiğiniz Allah'tan sakının." Kitabede h. 1255 tarihlidir. İmzası olmamakla birlikte yazıdaki üslûptan hattat Beşîr Ağa'ya ait olduğu kolayca anlaşılmaktadır.

İmaret Mutfak Kapısı Üzerinde

Fırına bitişik mutfak kapısı üzerinde iki satır halinde İnsan sûresi 8. ve 9. âyetleri yazılmıştır. İki satır halinde ve celî sülüsle yazılan kitabenin meâli şöyledir: "Onlar içleri çektiği halde, yiyeceği yoksulla, öksüze ve esîre yedirirler.

İmaret Kitabesi

Ayasofya Hünerkar Giriş Kapısı

Biz sizi ancak Allah rızası için doyuruyoruz, bir karşılık beklemiyoruz." Kitabenin altında h. 1255 tarihi bulunmaktadır.

Kitabenin altında kartuş içerisine "Ketebe bi-inâyetillâhi'l-kadîr abduhu Beşîr" secili ifadesiyle hattat imzası konmuştur.

Ayasofya İmareti Soğuksu Sokağı'na Açılan Kapı Üzeri Kitâbesi

Şehriyâr-ı dâdger hâkânı İskender zafer
Padişâh-ı bahr u ber şâhinşeh-i çerh-i âsitan
Hazreti Sultan Mahmud felâtun re'y-i kîm
Oldu zâtı bâis-i âsayiş kevn u mekân
Ol şehin olmakta mir'ât-ı cihanda nev be nev
Vech-i pâkinden nice âsâr-ı hayra ayân
İşte ez cümle Ayasofya gibi mabedin
Kalesi etrâfın nice âsar ile cennet nişân
Mekteb u dâru'l-kütüb dîlcû sebîl inşâd edip
Eyledi sükkânını gark-ı âb cûd-ı bî girân
Ba'de ez ân bünyâd-ı dâru'n-niam edip ol kâmkâr
Oldu seyr-i ihsânına her vecihle pîr u cân
Hâsılı geldi cihâna gerçi çok şâh-ı kerîm
Geldi böyle veliyyi'n- nimet bî itminân
Hak edây-ı şükrüne ikdâr ede bu âlemi
Kîm nazîrin görmedi dûranda bunu âsuman
Pâyedâr etsun hemen Allah o şâh-ı ekremi
Vâyedâr-ı nimet ihsânı olsun bendegân
Dedi nimet-i hâr han devleti tarihini
Dâr-ı nimet yaptı nev Sultan Mahmud-ı cihan

1155

Ketebe haze'l-hat vesâiri'l-hutûtu'l-mestûre el-abdu'l-fakîr Beşîr

eş-şehîr bi'l-hâzini's-sultân

Ayasofya İmareti, Cami Avlusu Giriş Kapısı Üzerinde

Kapının üzerinde celî sülûs ile Yâsin sûresi 36/58. âyeti yazılıdır. Mermere mahkûk olan âyetin meâlî şöyledir: "Merhametli olan Rab katından onlara selâm vardır".

AYASOFYA ŞADIRVANI

Ayasofya Şadırvanı Saçak Altı Kitâbesi

Ayasofya şadırvanının saçak altında, dışa bakan yüzünde, celî sülûs hat ile, İmam Muhammed b. Said el-Busîrî'nin Hz. Peygamber (s.a.v) hakkında Arapça olarak kaleme aldığı Kasîde-i Bürde'den on altı beyit yazılmıştır. Bu yazının hattatı Baltacızâde Mustafa Paşa'dır.¹⁷

Şadırvanda Bulunan Beyitler Şunlardır;

E-min tezekkürî cîrânin bi zî selem
Mezecte dem'an cerâ min mukletin bi demin

Em hebbeti'r-rîhu min tilkâi kâzimetin
Ve evmeda'l-berku fi'z-zalmâi min idamin
Femâ li aneyke in kulte'k-fufâ hemetâ
Ve mâ likalbike in kulte's-tefik yehimi

E yahsabu's-sabbu enne'l-hubbe munkatimun
Mâ beyne münsecimin minhu ve muztarimin

Levlâ'l-hevâ lem turik dem'an 'alâ talelin
Ve lâ erikte li zikri'l-bâni ve'l-âlemi

Fe keyfe tunkiru hubben ba'de mâ şehidet
Bihi aleyke, 'udûlu'd-dem'i ve's-sekami

Ve esbete'l-vecdu hazzay 'abretin ve danâ
Misle'l-behâri alâ haddeyke ve'l-anemi

Neam serâ tayfu men ehvâ feerrakani
Ve'l-hubbu ya'taridu'l-lezzâtî bi'l-elemi
Yâ lâimi fi'l-hevâ'l-uzriyyi ma'zireten
Minnî ileyke ve lev ensafte lem telumi

'Adetke hâlî lâ sîrrî bi müstetirin
Ani'l-vüşâtî ve lâ dâi bi münhasimin

Mehadteni'n-nüşa lâkin lestü esmeuhû
İnne'l-muhibbe ani'l-uzzali fi samemin

İnnî ittehemtu nasîha's-şeyhi fi 'azelî
Ve's-şeybu eb'adun fi nushin ani't-tuhemi

Fe inne emâretî bi's-sûi mâ itte'azet
Min cehlihâ bi nezîri's-şeybi ve'l-heremi

Velâ e'addet mine'l-fi'li'l-cemîli kırâ
Dayfin elemme bi re'sî gayre muhteşemi

Lev kuntu a'lemu ennî mâ uvakkiruhû
Ketemtu sırran bedâ lî minhu bi'l-ketemi.¹⁸

Ayasofya Şadırvanı Kitâbesi

Ayasofya Şadırvanı'nın iç kısmında mermere mahkûk halde bulunan ta'lik yazılar ile havuzun üst kısmında şebekede bulunan ta'lik yazıların hattatı Ahmed Ârif

Efendi'dir.¹⁹ Şebekenin üst tarafında bulunan ta'lik yazılar zerendud olarak yazılmışlardır. Şadırvanda dikkat çeken diğer bir yazı ise, şebekenin üst kısmında alem şeklinde ve şadırvan kubbesinin aleminde tombak, kesme "vecealnâ mine'l-mâi kule şeyin hayy" yazısı bulunmaktadır.

Şehinşâh-ı zaman Sultan Mahmûd celîlu's-şân
Revân-ı mîzâb kilkinden uyûn u re'fet u ihsân
Teşebbüs eyledidâmen-i şer'i-fahr-ı kevnine
Anı zâtına kıldı sâyebân ma'delet ünvân
Skender-feyz re'yinden eğer etseydi istimdâd
Olurdu âb-ı hayvan der kühende nâgehân çoşan
Meded-res-i teş-gân-ı tîh zulme âb- şemşîri
Değil ahdinde peyda cefâda kimse ser-gerdân
Rükûd u âbına dâir şikâyet eylese gevher
Olur suyu revan bahş eyler ise cerîne ferman
Gel hâl-i ahâli cûy-ı adlî ile handândır
Meğer dest-i atâsından denânîr eyle efgân
Vücûdu ayn-ı rahmet olduğuna iki şâhiddir
Cebîn-i enverinde nur u dîn ve pertev îmân
Kerîmân-ı zamanın cûd u ihsânı muvakkattır
Bu sultanı kerâmet rûz u şeb olmakta sîm efşân
Rıza cûy-ı hakta etti himmetin mebzûl
Bu câ-yı dilküşâda eyledi icâd şadırvan
Ne şadırvan-ı bî hemtâ ne zîbâ tarh-ı ruh efzâ
Bunun resmin görünce oldu hep ressamlar hayran
Bu su âb-ı hayatın sud-ı karındaşıdır su resm
Ki şîringâmi-i câvide mâlik nûş eden atşân
Letafette müşabihdir bu âb-ı nâb-ı tesnîme
Bunun sâkını gönderse cennetden revâ-rıdvân
Harîrin gûş edip bu ayn-ı tazim ile bu ayna
Hemîşe olmada tesbih kû-yı hazreti Yezdan
Gönüllerde leb cû sırrına hiç kalmadı hâhiş
Bu mevki oldu nüzhetgâh ehl-i dâniş u irfan
Serîr-i saltanatta müstedam olsun o şâhinşâh
Cihanda tâki nûş iden atşân ola rıyan
Emîn altun suyla eyledim tarihini tahrir
"Mahallî cûdudur Sultan Mahmud'un bu şadırvan"
1153/1740

Ayasofya Şadırvanı Saçağın İç Tarafındaki Kitâbe

Mihr-u sipihr-i mecd u şân Sultan Mahmud-ı zaman
Her kavlı u her fi'li heman nâmı gibi mahmuddur
Cârı zebânından kerem havz-ı atâsı müzdahim
Mânende-i emvâcım İhsanı nâ madûddur
Ayn-ı velâyet menbâi şems-i hilâfet matlaı
Ahlâk-ı Hakkın mecmaı şâhinşehi mesuddur
Bu âb u tâb ı himmeti hûbi-i rû-yı şevketi
Çûş-ı muayyen fitnatı bahşâyîş-i ma'buddur
Şimşîr-i adl-i kâimi eyler himâyet nâimi
Feyz-i duây-ı dâimi bostân-ı mülke rûddur
Eyyâm-ı adlinde mihen kılmaktadır terk-i vatan
Hep sûddur fikre gelen şimdi ziyân-ı nâ bûddur
O ârif sâhib-i sülûk dilden eder ref'i şükûk
Tevsît-i vefd ile mülûk dergâhına ne hasuddur
Beytu'l-harama hem imam hem hâdimu Beyti'l-harâm
Peygamberin emrine râm bir dâver-i pür cûddur
İcrâ-yı şer'a hastegâr îsâr-ı hayra zer-nisâr
Evsâf-ı pâk çâr-ı yâr zâtında hep mevcuttur
Etti bu mevkide bina Şadırvân-ı can-fezâ
Amma ne hoş hayr-ı becâ ecri bunun mahsuddur

Resm-i bedî dil-nişîn Tasvîri kendi tabeçîn
Çün kasr-ı firdevs-i serîn Kalbe ferh-efzûndur
Sakfı müzehheb bir tabak Âbı nebâta mâ-sadak
Bu hayr-ı pâke pekce bak nezd-i hüddâ mevduddur
Bu sulara surur mudur zemzem mi yâ Kevser midir?
Mahyaya mahzar mıdır İhyaya mahz-ı sûdur
Cân-ı şerefmend-i hasen rûh-ı Hüseyin-i gül-beden
Bu ayn-ı safetmâyeden ez-cân u dil hoşnuddur
Ol Hüsrev u âli Nejat olsun serîr-ârâ-yı dâd
Tâ dehr içinde âb u zâd İbrâr için mevcuddur
Târih-i dîlcûsun Emin su gibi takrir eyledi
"Sultan Mahmud'a bu şadırvan bu su da cûddur"
1153/1740

AYASOFYA TÜRBELERİ

II. Selim Türbesi Kitâbesi

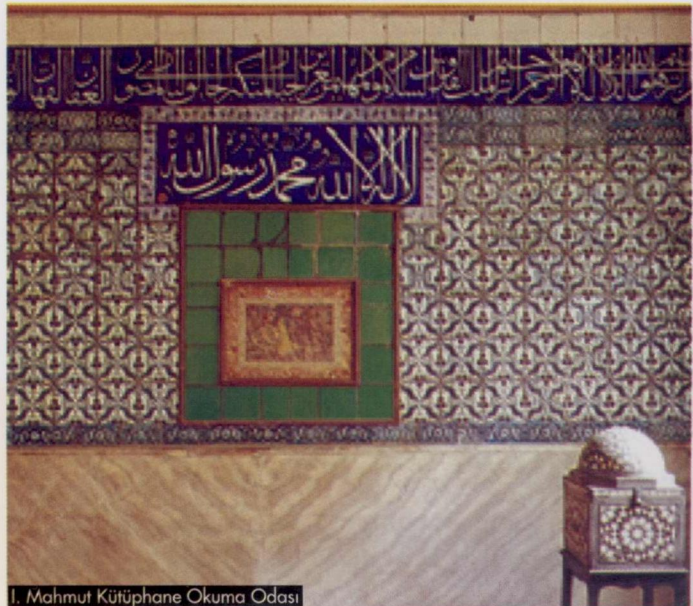
Rihlet etti hazret-i sultan Selim
Ana rahmet ide rabbu'l-âlemîn
Geçdi evlâd-ı kirâmıyla o şâh
Rahmetullahi aleyhim ecmaîn
Yaptılar bir türbe-i cennet-misâl
Dense lâyıq kasr-ı firdevs-i berîn
Hâtif-i kudsî dedi târihini
"Türbe-i Sultân Selîm-i pâk-ı dîn"
985

Türbede kuşak şeklinde celî sülüs hat ile Bakara sûresi 255-258. âyetleri yer almaktadır. Çini üzerinde bulunan kuşakta hattat imzası ve tarih bulunmamaktadır. Türbe içinde Allah, Muhammed, Hulefâ-i Râşidin ve Hasan, Hüseyin isimleri pandandiflerin üzerinde bulunmaktadır. Kubbede ise Ra'd suresi 16. âyetinin ilk bölümü tekrar edilmiştir.

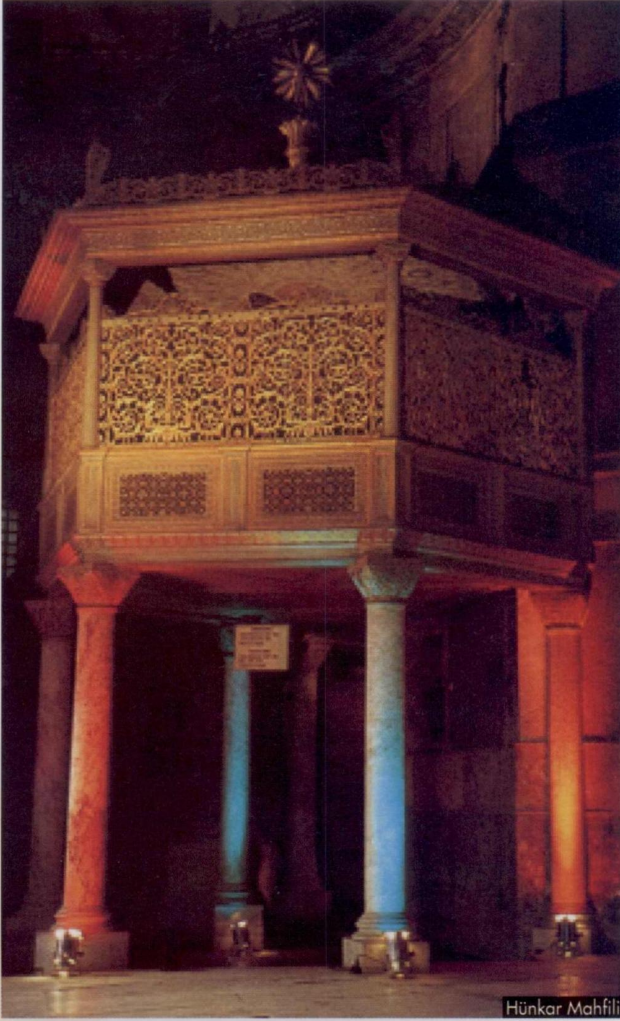
III. Murad Türbesi Kitâbesi

"Oldu adîl-i cinân merkad-i Sultan Murâd"
1008

Türbede Mülk süresinin ilk yirmi iki âyeti yazılıdır. Celî sülüs ve çini üzerine yazılı olan kuşakta hattat imzası ve tarih yoktur. Türbe giriş kapı kanatlarının üstünde Ankebut suresi 57. âyeti yazılmıştır. Girişin iki yanında bulunan panolardan sağ kısma "Allahumme innî es'eluke'l-afve ve'l-âfiyete fi'd-dunyâ ve'l-âhireti (Allahım senden dünya ve

I. Mahmud Kütüphane Okuma Odası

Hünkar Mahfili

âhirette af ve âfiyet isterim]" sol kısma ise "Allahumme tuhibbu'l-afve ve'l-âfiyete (Allahım sen affı seversin, beni affet!)" yazılmıştır. İçeride, ikinci ve üçüncü pencereler arasında iki madalyon bulunmaktadır. Madalyonlardan birinde "Yâ Hannân- Yâ Mennân" diğeri ise "Yâ Burhân- Yâ Deyyân" yazılmıştır. Kubbede Celî sülûs hat ile Fâtîha suresi etrafında kûfi hat ile Allah ve Muhammed isimleri tekrarlanmıştır.

III. Mehmed Türbesi Kitâbesi

Rûh-ı pâki hazreti Sultan Mehmed han için Farz-ı ayn oldu duâ şâm u seher her sâlihe Dâimâ firdevs-i a'lâda meşâmm-ı cânına Erişe gülzâr-ı kudsîden muattar râyiha Azm-i firdevs ettiğine tarihtir Hükmiyâ "Okuyun Sultan Mehmed cânıçun fâtîha"

1012

Türbede, Cum'a süresinin tamamı çini üzerine yazılmıştır. Yazı sonunda daire içerisinde "Ketebehu'l-fakîr Mehmed" imzası bulunmaktadır. Bu yazıda tarih bulunmamakla birlikte, Ayasofya mihrap kuşağında bulunana hattat imzası ile aynı olduğundan, aynı hattat ve tarihe izafe edilebilir. Türbe içinde Allah, Muhammed, Hulefâ-i Râşidin ve Hasan, Hüseyin isimleri pandandiflerin üzerinde bulunmaktadır. Kubbede Âli imran suresi 26. âyeti bulunmaktadır.

Bu türbenin dışında, Marmara Denizi'ne bakan kısımda, alt pencere ile orta pencereler arasında celî sülûs, girift istifli ve yirmi dört kartuş içerisinde bir kitabe bulunmaktadır.

Kitabenin sonunda h. 1017 tarihi bulunmakta, hattat imzası ise bulunmamaktadır. Kitabenin metni:

"Sultan Mehmed ol şeh-i sâhib-kıran kim-Hâmisi idi millet-i beyzâ-i Ahmed'in-Feth etti eğri kal'asını darb-ı tiğ ile- A'dâsın etti tu'ma-i şemşir o serhadin-Gerd-i semendî sürme idi çeşm-i ahtere-Tâc idi ayağı tozu ferkateyne ferkadin- Dest-i ecel-i diriğ ki tay etti nâgehan-menşur-i ömrün ol şeh-i hurşid mesnedin

Nefret kılıb meşâgîl-i dünyâ-yı dündan- erdi naîm u rahatına mülk-i sermedin- Kaldı sahife-i varak rüzgârda- Âsar-ı adl u dâdi o şâh-ı müeyyed- Emr etti hâk-i merkadi üzre bina- Bu türbe-i refi' ve binayı müşeyyed- Sultan Ahmed ol şeh-i gerdûn serîr kim- Ferzend-i canşinîdir ol şâh-ı emcedin

Hâkân-ı arş mertebe kim penc nevbetî- Bamında çalınır heft felek künbedin- Hak taht-ı saltanatta anı pâydâr edip- Durdukca nüh revâkı bu tâk-ı zebercedin- Nüşûr-ı subhdek ola pür ziya- Envâr-ı rahmet ile derunu bu merkadin- Hükmi görüp binasını tarih için dedi- Firdevs oldu merkadi Sultan Mehmedin 1017"

HÜNKAR KASRI

Hünkar Kasrı Girişi (III. Ahmed Çeşmesi karşı)

Sultan Abdülmecid Tuğrası, hattat Hâşim²⁰ imzalıdır. Tuğranın alt kısmında imzasız ve tarihsiz, celî ta'lik ile yazılan kitâbenin metni şöyledir:

"Bu vâlâ camii tamir edip mahfeli bina kıldı Şehî âli himem-i sa'y eyleyüb tahkîm-i bünyâna Duâ-i hayra târihim verir bir başka ferziyûr Hümâyun eyleye Hak mahfeli, Abdülmecid Han'a"

Hünkar Mahfili girişi (Bina İç Kısımında)

İçeride bulunan iki kapıdan sol kapı üzerinde celî sülûs ile

"İnnemâ ya'muru mesâcidallahi men âmene billâhi'l-azîzi'l-vehhâb"

Bu yazının altında celî ta'lik ile

"Târihun li't-ta'mîri fi zamanî's-sultân el-gâzi Mahmûd Han"

Bu yazının anlamı; "yukarıdaki yazı Sultan Gâzi Mahmud Hânın zamanında yapılan tamir için tarihtir"

Yapı içerisinde bulunan ikinci kapı sol tarafta bulunan kapıdır ki, buradan geçilerek Cami içerisinde bulunan Hünkar mahfiline gidilmektedir. Bu kapının üzerinde de şu kitâbe bulunmaktadır; Üstte celî sülûs ile, Zümer sûresi 39/73. âyetin bir kısmı bulunmaktadır. "Selâm size, hoş geldiniz! Temelli olarak buraya girin." Bu yazının altında celî ta'lik ile uzunca bir kitâbe bulunmaktadır ki, metni şöyledir:

Bâis-i âsâyiş-i âlem emîri'l-mü'minîn
Oldu ashâb-ı kemâlin arkası mihrabda
Olalı iclâl ile zâtı imamu'l-müslimîn
Nice hayrâta muvaffak etti Allah anı kîm
Olmamış malhuz eslâf-ı selâtîn güzîn

Evelâ teşyîd edib âlî mukavves tâklar
Teşnegâne andan icrâ eyledi mâ-i muayyen
Şimdi Ayasofya gibi muallâ ma'bedi

Eyleyip tamir ile maksûre-i huld-i berîn

Zâhir ile bâtının ma'mûr edip sûfi gibi
Oldu vech-i tesye ma'lûm ashâb-ı yakîn
Sengler ızhâr-ı nakşile edip keşf-i zamir
Döndüler evvel merd-i mertasına kâbule halvet-i Güzîn

Kubbe ve tâk-ı muallâ sende zerîn pullar
Ehl-i küfrün sînesinde oldu dâğ-ı âteşin
Kubbe-i çerh-i encüm-i sîmîn ile pür zeyn ise
Ahter-i zerîn ile oldu bu ândan dilnişîn

Fırka-i beyzâ giyip her bir menâr oldu hemân
Zikr u tehlîle kıyâm etmiş bir reşîh-i güzîn
Hâfız-ı dârü's-saâde nâzir-ı vakf-ı şerîf
Zât-ı âlişân Beşîr Ağa edip re'y-i zeyn

Ğullesin hıfz eyleyip ref-i tedâhül eyledi
Emr-i sultân ile sarf etti bu tamîre muîn
Tâ cemâat ede bu câmide tâata kıyâm
Zîb-i taht-ı şevket ola ol imâmü'l-müslimîn

Bu kitâbenin alt kısmında celî ta'lik ile başka bir tarih
kitâbesi bulunmaktadır

Nâm-ı zillullah ola tâ zîb-u menşûr-ı senâ
Sâyesile zeyn ede dünyâyı rabbu'l-âlemîn
Sâhibâ yek-mısra' bir hasenedir târih ana
Oldu Ayasofya vâlâ beyt-i ma'mûr-ı Güzîn 1146

BİBLİYOGRAFYA

Akgündüz Ahmet, Öztürk Said, Baş Yaşar. Üç Devirde Bir Mabed Ayasofya, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2005.

Avansarâyî (Hâfız Hüseyin b. İsmâil el-Avansarâyî). Hadîkatü'l-cevâmî (I-II). Matbaa-i-âmiri, 1281, s. 4.

Ayvazoğlu, Beşir. "Ayasofya ve Kazasker'in Levhaları", Şehir Fotoğrafları, İstanbul, Ötügen Neşriyat, 2002, s. 121-124.

Derman, M. Uğur. "Celî Yazılar", İlgî, sy. 29 (1980), s. 30-35.

Erbaş, Aynur. Mektûbî İbrâhim Efendi'nin "Rûhu't-ta'lik" Adlı Eserinin Hat Sanatı Bakımından Analizi. İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Geleneksel Türk El Sanatları Anasanat Dalı (Yayımlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi), 1995, s.???

Erünsal, İsmail E. "Ayasofya Kütüphanesi", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 1991, c. IV, s. 212-213.

Eyice, Semavi. "Ayasofya Şadırvanı", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 1991, c. IV, s. 217;

Eyice, Semavi. "Ayasofya Kütüphanesi", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1993, s. 459-460.

Günal, Munise. İstanbul'da Bir XVIII. Yüzyıl Osmanlı Mimarlık Eseri: Beşir Ağa Külliyesi. İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2003, 202 s. İbnülemin Mahmud Kemal İnal. Son Hattatlar. İstanbul, Maarif Vekâleti, 1955, 839 s.

Köker, Hüseyin Sıdkı. "Mustafa İzzet Efendi", Selâmet, c. I, sy. 6 (Eylül 1962), s. 12, 13, 18; c. I, sy. 7 (Ekim 1962), s. 13; c. I, sy. 12 (Mart 1963), s. 14-16.

Küçükalfa, Ahmet. "Ayasofya Kütüphanesi", İlgî, sy. 37 (Eylül 1983), s. 17
Muhammed b. Said el-Buşîri. Kasîde-i Bürde Tercümesi ve Şerhi. (Mütercim ve Şârihi : Abidin Paşa. Sadeleştiren: Ömer Faruk Harman). İstanbul, 1977, 159 s.

Müstakimzâde Süleyman Sadeddin. Tuhfe-i Hattâtîn. İstanbul, Türk Tarih Encümeni Külliyyatı, 1928, 756 s.

Önkal, Hakkı. Osmanlı Hanedan Türbeleri. Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992, 305 s.

Revnaoğlu, Cemaleddin Server. "Nalinci Zâde Hacı Mustafa Halim (I-II)", Tarih Dünyası, sy. 2 (1 Ocak 1965), s. 226-228- Tarih Dünyası, sy. 4 (1 Mart 1965), s. 401-405.

Suyolcuzâde Mehmed Necib Efendi. Devhatü'l-küttâb. İstanbul, Güzel Sanatlar Akademisi Neşriyatı, 1942, 160 s.

Ünver. A. Süheyl. "Ayasofya Kütüphanesi" Süleymaniye Kütüphanesi Süheyl Ünver Arşivi, Dosya No: 145

Yücel, Erdem. Ayasofya Müzesi. İstanbul, Akbank, 1986, 48 s.

Dipnotlar:

1-Kazasker Mustafa İzzet Efendi:

2-Mehmed b. Mahmud: Üsküdarlıdır. "Gül Hâfız" olarak bilinmektedir. Yazıyı Şükrullah Halife'nin oğlu Pîr Mehmed'den mesketmiş ve icâzet almıştır. Daha sonra Şeyh vadisinde yazan başarılı bir celî hattatı olmuştur. H. 1016 tarihinden sonra vefat etmiştir. Hayatı ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Mustakimzâde Süleyman Sa'deddin Efendi. Tuhfe-i Hattâtîn. İstanbul, Türk Tarih Encümeni Külliyyatı, 1928, s. 652-653; habib, Hat ve Hattâtân, 142; Rado, 84.

3-Bu yazılarda hattat imzası bulunmamakla birlikte kaynaklarda hattat Mustafa Halim Özyazıcı'ya ait olduğu belirtilmektedir. Bkz. Cemalettin Server Revnakoğlu, "Nalinci Zâde Mustafa Halim (III)" Tarih Dünyası, Sayı. 4 (1 Mart 1965), s. 401.

4-Bu levhalardan, hattat Hüseyin Abdurrauf Bey'e ait iki levha bugün, Sultanahmed Camii sağ kısmında asılıdır. Bunlardan biri celî sülûs hat ile ve beyzî olarak istif edilmiştir. Bu levhada "Ey Muhammed! Kullarıma Benim başışlayan, merhamet eden olduğumu haber ver" anlamında Hicr sûresi 15/49. âyetin ilk kısmı yazılıdır. Bu levhada hattat imzası olarak "Ketebehü Abdurrauf an hulefâ-i âmedi-i dîvân-ı hümâyün gafarallâhu zunûbehü âmin, 1323" ibaresi yer almaktadır. Diğer levha celî ta'likle zerendud olarak hazırlanmıştır. Bu levhada "Her hikmetli işe o gecede hükmedilir" meâlinde Duhân sûresi 44/4. âyeti yazılmıştır. Hattat imzası olarak "Ketebehü Abdurrauf an hulefâ-i âmedi-i dîvân-ı hümâyün gafarallâhu zunûbehü âmin, 1323" ibaresi yer almaktadır. (Bkz. İbnülemin, Son Hattatlar, s. 321) Ayrıca hattat Hulûsi Efendi'ye ait zerendûd celî talik levha, camii'nin sol kısım duvarı üzerinde asılıdır. Bu levhada "Keşefe'd-ducâ bi cemâlihî, sallû aleyhi ve âlihi: Cemâli ile karanlıkları aydınlattı, O'na ve âilesine duâ edin" yazmaktadır. Nemekahu'l-fakîr Hulûsi tilmîzi Sâmi gafarallâhu zunûbehü âmin, 1340. Bu üç levha haricinde hattat Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi'ye ait zerendud celî talik levha, müezzin mahfili bitişigünde duvarda asılı idi. Bu levha bugün İstanbul Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde bulunmaktadır.

5-12. 06. 1997 ve 21. 11. 2001 tarihlerinde tamir için kurulan işkeleye çıkılarak, bizzat yapılan ölçümlerde elde edilen sonuçlardır.

6-Bu konu ile ilgili daha geniş bilgi için bakınız: M: Bedrettin YAZIR. Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli. (Nesre hazırlayan: M. Uğur DERMAN) Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1989, c. III. s. 312-315; a. mlf. "Celî Yazılar", İlgî, sy. 29 (1980), s. 30-35

7- Beşiktaş Sinanpaşa Camii kubbesinde bulunan Kadiasker yazısı, hattat Alaaddin Bey'in celî sülûs yazıları ile birlikte, 2003 yılı restorasyonunda silinmiştir. Maalesef, son yıllarda restorasyon bahanesiyle, böyle tarih katliamları çokça yapılmaktadır.

8-Hattat Mustafa Râkım Efendi: 1171/1758 yılında Ordu/Ünye'de doğdu. İlk tahsilinden sonra İstanbul'a gitti. İlmî tahsili yanında ağabeyi İsmâil Zühdi Efendi'den sülûs-nesih yazısını mesk etti. On iki yaşında yazıdan icâzet aldı. III. Selim'e yaptığı resim takdim edilince, müderrislik yanında sikke ressamlığı görevi verildi. Sultan II. Mahmud'a padişah olmasından sonra yazı hocası oldu ve münasebetleri ölünceye kadar devam etti. (Hattat Mustafa Râkım Efendi ile ilgili bkz. Süleyman Berk, Hattat Mustafa Râkım Efendi". İstanbul, Kaynak Yayınları, 2003, 184 s.)

9-Kazasker Mustafa İzzet Efendi'ye Ayasofya yazılarının yazdırılması ile ilgili Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan iki belge ile ilgili olarak bkz. Talip Mert, "Kazasker Mustafa İzzet Efendi", M. Uğur Derman 65. Yaş Armağanı, İstanbul, Sabancı Üniversitesi, 2000, s. 411-415.

10-Teknecizâde İbrahim Efendi: İstanbul'da dünyaya geldi. Sülûs ve nesih yazıyı Hâlid Erzürüm'den çalıştığı sanılmaktadır. Celî yazı üzerinde fazla durmudur. Eminönü Yenicaami celî yazıları onundur. H. 1100/1688 tarihinden önce vefat ettiği sanılmaktadır. (Müstakimzâde Süleyman Sa'deddin Efendi. Tuhfe-i Hattâtîn. İstanbul, Türk Tarih Encümeni Külliyyatı, 1928, s. 48; Şevket Rado. Türk Hattatları. İstanbul, 1984, s. 106-107.

11-Avansarâyî (Hâfız Hüseyin b. İsmâil el-Avansarâyî). Hadîkatü'l-cevâmî (I-II). Matbaa-i-âmiri, 1281, s. 4.

12-Ayasofya'yı ilk defa 1944 yılında ziyaret eden M. Uğur Derman, bu levhaları o zaman yerlerinden indirilmez olarak gördüğünü, neden yerde bulunduğunu sorunca da, dışarı çıkarılmadığı için yerde bırakıldığı cevabının verildiğini anlatmışlardır. Bkz. Süleyman Berk, "Gelenek ve Gelecek", El Sanatları, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sanat ve Meslek Eğitim Merkezi Yayını, sy. 2/2006, s. 78- 95.

13-Ayasofya I. Mahmud Kütüphanesinde bulunan yazılar için bkz. Akgündüz, Ahmet-Öztürk, Said- Baş Yaşar. Üç Devirde Bir Mabed Ayasofya, İstanbul, Osmanlı araştırmaları Vakfı, 2005, 434- 441.

14-Kitabenin hattatı İsmail, Müstakimzâde'nin Tuhfe'de bahsettiği İsmail Refik olmalıdır. Bu kitâbe ile Bâbü'lî Morali Beşir Ağa Külliyesi ana girişi kapısı üzerinde bulunan celî talik kitâbe aynı hattatındır. Bugün M. Uğur Derman hocamızda bulunan ve Necmeddin Okyay'dan menkul Tuhfe-i Hattâtîn kitabının "İsmail Refik b. Es-Seyh Mustafa Şefik" bahsi kenarında "Beşir Ağa Camii celî ta'lik kitâbe bu zatındır" notu bulunmaktadır. (Bâbü'lî Beşir Ağa Külliyesi celî ta'lik kitabenin resmi ve estampajı için bkz. Munise GÜNAL. İstanbul'da Bir XVIII. Yüzyıl Osmanlı Mimarlık Eseri: Beşir Ağa Külliyesi. İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2003, s. 123, 144)

15- Ahmet KÜÇÜKKALFA, "Ayasofya Kütüphanesi", İlgî, sy. 37 (Eylül 1983), s. 17

16-Semavi EYICE, "Ayasofya Kütüphanesi", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, c. I, s. 459; Baltacızâde Mustafa Paşa: Sultan III. Ahmed'in Sadrazamı Baltacı Mehmed Paşa'nın oğludur. Enderun'da ressam Ömer Efendi'nin oğlu Mehmed Efendi'den yazı çalışmış ve icâzet almıştır. Zamanında Ayasofya'nın tamirinde Pirizâde Müftü Sahib Efendi'nin seçtiği âyeti yazmış ve büyük kapının iç tarafına asılmıştı. Bu yazı bugün yerinde yoktur. Kendisi aynı zamanda edib ve şâirdir. Azledilmiş olarak Dimetoka'da yaşarken h. 1176/1762 tarihinde vefat etmiştir. (Bkz. Suyolcuzâde Mehmed Necib Efendi. Devhatü'l-küttâb. İstanbul, Güzel Sanatlar Akademisi Neşriyatı, 1942, s. 121; Müstakimzâde, 541; Rado, 165-166.

17-Müstakimzâde, 541; Rado, 166.

18- Kasîde-i bürde tamamı için bkz. Muhammed b. Said el-Buşîri. Kasîde-i Bürde Tercümesi ve Şerhi. (Mütercim ve Şârihi : Abidin Paşa. Sadeleştiren: Ömer Faruk Harman). İstanbul, 1977, 159 s.

19-Semavi Eyice, "Ayasofya Şadırvanı", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 1991, c. IV, s. 217;

20-Mehmed Hâşim Efendi: Mustafa Râkım'ın evlatlığı ve talebesidir. Kafkasya'dan gelmez. Râkım'dan sülûs, nesih, celî ve tuğra dersleri almıştır. Yazıda başarı göstererek Sikke-i hümâyün ressamlığına tayin olundu. Daha sonra Darphâne-i Âmiri ser sikkezen oldu. Yazıda, üslûp ve terkip olarak hocası Râkım'ı taklit etmiş ve onun yolunu takip etmiştir. Sultan II. Mahmud türbesi kusak ve diğer yazıları onundur. Râkım Efendi ömrünün sonuna doğru felç geçirince, Recâi Efendi ile birlikte Nusretiye Camii kusak yazısının yazılmasına yardım etti. H. 1261/1845 yılında vefat etti ve Râkım türbesine defnedildi. (Hayatı ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. İbnülemin Mahmud Kemal İnal, Son Hattatlar. İstanbul, Maarif Vekâleti, 1955, 127-130; Rado, 205; Berk, Mustafa Râkım, 38)